

TÜRKİYE-KOSOVA İŞ KONSEYİ

DEİK BALKAN TALKS: TÜRKİYE-KOSOVA SERBEST TİCARET ANLAŞMASI İŞ FIRSATLARI

25 Haziran 2020

TÜRKİYE-KOSOVA İŞ KONSEYİ

TÜRKİYE-KOSOVA SERBEST TİCARET ANLAŞMASI İŞ FIRSATLARI

25 Haziran 2020

Zoom Online Konferans Sistemi

Moderatör

- **MERVE ÖZER YILMAZ**

DEİK/Türkiye-Kosova İş Konseyi Başkanı

Konuşmacılar

- **NAİL OLPAK**

DEİK Başkanı

- **BERAT RUKIQI**

Kosova Ekonomi Odası (OEK) Başkanı

- **ONUR TEKYILDIZ**

T.C. Priştine Ticaret Müşaviri

- **AYHAN DEMİRKIRAN**

Kosova-Türkiye Ticaret Odası (KTTO) Başkan Yardımcısı

Toplam Kayıt Sayısı: 140

TOPLANTI NOTU

DEİK/Türkiye-Kosova İş Konseyi tarafından, 1 Eylül 2019 tarihinde yürürlüğe giren Türkiye-Kosova Serbest Ticaret Anlaşması'nın ikili ticaret ve yatırım ilişkilerine etkilerinin ele alındığı, "DEİK Balkan Talks: Türkiye-Kosova Serbest Ticaret Anlaşması İş Fırsatları" online semineri; İş Konseyi Başkanı Merve Özer Yılmaz'ın moderatörlüğünde, DEİK Başkanı Nail Olpak, Kosova Ekonomi Odası (OEK) Başkanı Berat Rukiqi, T.C. Priştine Ticaret Müşaviri Onur Tekyıldız ve Kosova-Türkiye Ticaret Odası (KTTO) Başkan Yardımcısı Ayhan Demirkıran'ın katılımları ile gerçekleştirildi.

MERVE ÖZER YILMAZ

DEİK/Türkiye-Kosova İş Konseyi Başkanı

2005 yılından bu yana Kosova’da üretim yapan iş insanı ve Kosova’nın ilk Türk sanayi yatırımcısı olarak, ekonomik ilişkilerin artırılmasının bölgede özel sektörün güçlendirilmesiyle başarılacağına inanıyorum. Kosova bizim için gerek ortak tarih ve kültür gerek ekonomik ilişkiler açısından özel bir öneme sahiptir. Türkiye ile Kosova arasındaki ticareti kolaylaştırmak ve artırmak üzere şimdiye kadar Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması, Sağlık Alanında İşbirliğine Dair Anlaşma, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ve son olarak da 2013 yılında imzalanıp 2019 Eylül ayında yürürlüğe konan Serbest Ticaret Anlaşması (STA) uygulanmaktadır.

STA’nın içeriği ve ikili ticaretimize etkisini detaylarıyla anlatan raporumuzu 23 Mart 2020 tarihinde düzenlemeyi planladığımız seminerimizde sizlerle paylaşmayı hedeflenmiştik. Ancak içerisinde bulunduğumuz Covid-19 salgınının buna mani olması nedeniyle, bu çalışmayı bugünkü online seminerimizde birlikte masaya yatıracağız. Hazırladığımız raporumuzu da önümüzdeki günlerde sizlerle yayım olarak ayrıca paylaşmayı planlıyoruz.

İçinde bulunduğumuz ve zor zamanlardan geçtiğimiz global pandemi sürecinde DEİK olarak bizi çok çalışmaya teşvik eden değerli Başkanımız Sayın Nail Olpak liderliğinde, işlerimizi askıya almayarak en etkin çalışan sivil toplum kuruluşu olduk. Bu süreçte 146 iş konseyimizin düzenlediği farklı toplantı ve online seminerler ile Covid-19 sürecini ve Covid-19 sonrası öngörülerimizi değişik perspektiflerden değerlendirme imkanı bulduk.

NAİL OLPAK

DEİK Başkanı

Bugün DEİK'in "Balkan Talks" serisi 2. online seminerinde Türkiye-Kosova ilişkilerini ve sizin de ifade ettiğiniz çerçevedeki Serbest Ticaret Anlaşmamızın bize kazandırdıklarını konuşacağız. DEİK olarak 35 yıldır ticari diplomasi anlayışıyla faaliyet gösteren bir iş platformuyuz, bir inisiyatifiz. Bu çerçeve içerisinde bilgi, etkileşim ve networkün çok önemli olduğunu herkes biliyor. Kosovalı dostlarımız da bunun farkında. Ben dünya üzerinde 146 iş konseyi olan DEİK'in bu networkünden Kosovalı dostlarımızın da daha fazla faydalanabileceklerini kendilerine ifade etmek istiyorum ki Türkiye-Kosova İş Konseyimiz de ikili ekonomik ilişkilerimize katkı sunmak için 12 yıldır faaliyetlerini sürdürüyor.

Covid-19 pandemi sürecinde biz işlerimizi askıya almıyoruz, dedik. Neden böyle söyledik? Evet, sağlığımız öncelikli, insan hayatından daha değerli bir varlığımız yok; ama biz onu korurken aynı zamanda işletmelerimizin sağlığını ve işletmelerimizde birlikte çalıştığımız mesai arkadaşlarımızın ekonomik durumlarını da korumak durumundayız. Doğru bir karar verdiğimiz kanaatindeyiz. Türkiye çerçevesinden bakıldığında yaklaşık olarak ilk vakadan bugüne 3,5 ay geçti; ama dünya üzerinde sürecin tam olarak nasıl sonlanacağını bilmediğimiz için biz hayatımızı bu çerçevede devam ettirmek durumundayız.

Kosova ile ticaret hacmimiz 2015 yılından itibaren yaklaşık %40'a yakın bir artış göstermiş durumda ve geçen yıl sonu itibarıyla 350 milyon ABD dolarını geçti. Bu rakam Türkiye'nin Almanya'nın ardından 2. sırada olduğu, Kosova'nın ihracat yaptığı ülkeler arasında ise 12. sırada olduğu bir tabloyu gösteriyor. Bu çerçevede bir miktar daha yapılacak şeyler olduğunu görüyoruz. Kosova'daki bankacılık sistemi açısından da avantajlar var. Bizim yatırımcılarımızın ya da ihracatçılarımızın

en büyük taleplerinden biri çalıştıkları ülkede bir Türk bankasının olması. Bu hem ilave masrafların az olması hem de süreçlerin hızlılığı açısından avantaj sağlıyor. Kosova'daki 10 bankadan 4'ünün Türkiye orijinli olması, iş insanlarımız açısından çok teşvik edici bir unsur. Elbette Kosova'nın genç ve eğitimli nüfusu, enerji maliyetlerinin cazip olması, kurumlar vergisi gibi avantajlarıyla ticaretimiz kadar yatırımlarımız açısından da önemli olduğunu da dile getirmek isterim.

2013'te imzalanan STA geçtiğimiz sene yürürlüğe girdi. İkili ticaretin Türkiye lehine olmasından mutluyuz; ama bunun bir taraftan dost Kosova'yı da değerlendirerek dengeli bir yapıya kavuşması için uğraşmak da hepimizin ortak hedeflerinden. 3. ülkelerle yatırım her zaman konuştuğumuz alanlardan birisi. Genel itibarıyla altyapı, inşaat, sanayi, madencilik ve enerji sektörleri ikili ticaret ve yatırım ilişkilerinde büyük öneme sahip.

STA sayesinde ihracatçılarımızın Kosova'ya ihracatta karşılaştıkları %10 seviyesindeki gümrük vergisi yükü 9 yıllık süre zarfında önemli ölçüde ortadan kalkacak. Bu çerçevede içerisinde halihazırda 8'li bazda, 493 ürün grubunda gümrük vergisinin sıfırlandığını da iş dünyamızın değerlendirmesine sunmak istiyorum. Yine Kosova ile imzalanan STA neticesinde Türkiye'nin Çin'e karşı rekabetçiliği artmış durumda.

Kosova'nın Çin'den ithal ettiği belirli ürünler çerçevesinde; tekstil, demir-çelik, mobilya ve plastik gibi alanlarda ihracat potansiyelimizin arttığı görülüyor; bunu da karşılıklı değerlendirmemiz lazım. STA'dan bağımsız olarak, Türkiye'nin dünya ticareti içerisinde ciddi anlamda paya sahip olduğu; ancak Kosova'da nispeten daha az ticaret yaptığı bazı sektörler de var. Bunları da karşılıklı değerlendirsek hem Kosova'nın hem de Türk girişimcisinin lehine sonuçlar doğabileceğini düşünüyorum. Tabii siyasi istikrar ve hukuk devleti özelliği, yabancı yatırımcıların her yerde aradıkları başlıca konular, biz de bunu ararız, ülkelerimizde de bunları ararız. Bunun da önemli olduğunu dikkatlerinize sunuyorum. Normalleşme ya da yeni normal dediğimiz süre içerisinde, bugüne kadar olduğu gibi faaliyetlerimizi aynı ölçüde devam ettireceğiz.

BERAT RUKIAQI

Kosova Ekonomi Odası (OEK) Başkanı

Kosova ve Türkiye arasındaki fırsatları sizlerle beraber değerlendirmek ve yeni işbirlikleri ile ilerleme kaydetmek istiyoruz. Sizlerle daha fazla etkinlik ve ortaklıklarla birlikte devam etmeyi, dostane ilişkilerimiz için fırsatları kullanmayı ve Türkiye ile Kosova arasındaki resmi işbirliğini uzun yıllar boyunca sürdürmeyi dört gözle bekliyorum. Bugünkü online seminerimizin ana konusu olan Serbest Ticaret Anlaşması Türkiye ile Kosova arasındaki en önemli ekonomik anlaşmadır. Bu vesileyle bu büyük pandemi krizinde özellikle çok ihtiyaç duyulan sağlık ekipmanı ve malzemeleriyle Kosova'yı destekledikleri için Türk hükümetine ve kurum ve kuruluşlarına teşekkür ediyorum. Türkiye'nin desteği, sağlık sistemimiz ve genel olarak Kosova halkı için büyük memnuniyetle karşılandı ve çok yardımcı oldu.

Bilindiği gibi, Covid-19 hepimiz için büyük zorluklar getirdi; özellikle de ekonomik zorluklar. Zor bir süreç ile karşı karşıyayız. Ayrıca Kosova'nın sahip olduğu ekonomik yapı ile tekrar iyileşmek veya daha önce sahip olduğu büyüme yoluna geri dönmek kolay olmayacak. Uluslararası finans kuruluşları ve Kosova hükümeti tarafından yapılan tahminlere göre, ülkede ekonomik daralma %5 civarında olacak ve elbette bu bizim için büyük zorluklar yaratacaktır; çünkü Kosova'nın finansal kaynakları ve ekonomik büyüme kaynakları çok istikrarlı ve yeterli değil. Ama yine de, her kriz beraberinde birçok fırsat da getiriyor ve bunun Türkiye ve Kosova da dahil olmak üzere tüm bölge için küresel tedarik zincirlerinden veya potansiyel değişikliklerden yararlanmak için daha fazla katılım sağlama fırsatı olduğunu düşünüyorum. Bu durum Kosova ile Türk şirketleri arasında farklı işbirliği alanları ve ortaklıklarla kendini gösterebilir. Ben özellikle imalat ve hizmet sektörlerinde birçok ikili fırsat görüyorum.

Elbette Türk ve Kosova şirketleri arasında daha fazla işbirliği için STA büyük fırsatlar yaratıyor. Ama dış ticaret açığımız genişliyor. Sadece Kosovalı şirketlerle değil; Türk şirketleriyle de daha fazla çalışmamız lazım, bu şekilde Kosova'nın Türkiye'ye olan ihracatını artırabiliriz. Son zamanlardaki bazı bürokratik engeller de Kosova'nın Türkiye'ye olan ihracatını etkiliyor. Ayrıca Kosova'nın çok uzun gümrük prosedürleri oluyor, bunlar 2 hafta bile sürebiliyor ve bu, gümrükten çıkmak için oldukça uzun bir zaman. Bu da tabii Kosovalı şirketlerin rekabet gücüne olumsuz etki ediyor. Bazı potansiyel engelleri de kaldırmak için çalışmalıyız ki, Kosova Türkiye'ye çok daha fazla ihracat yapabilsin; ama şüphesiz bu sadece bir ticaret ilişkisi değil. Bizim Covid-19'dan sonra beklentimiz, Kosova'da daha fazla Türk yatırımı. Kapılarımız Türk şirketlerine açık ve bu şekilde Türkiye'den Kosova'ya olan yatırımın önündeki engelleri kaldırmak istiyoruz. Bildiğiniz gibi Türk şirketlerinin burada başka bir avantajı daha var; o da Türk bankalarının mevcudiyetinin Kosova'da çok yüksek olması.

Altyapıdaki önemli yatırımlar sayesinde Kosova olarak, lojistik açısından oldukça önemli bir merkez haline geliyoruz. Bu da bizi bölgedeki en önemli yol koridorlarıyla ve aynı zamanda bölgenin en önemli limanlarıyla birleştiriyor. Bu Kosova'nın en büyük avantajlarından biri olarak kullanılması ve tanıtılması gereken bir şey. Bu şekilde daha fazla Türk yatırımı çekebiliriz. Tabi ki dünya ile alışverişimiz de daha fazla olmalı. Türkiye, Kosova için en önemli ticaret partnerlerinden birisi. Toplam ithalatının %13'lük bir payı Türkiye'ye ait, Türkiye'nin çok önemli bir payı var ekonomimizde ve bu işbirliğimiz için iyi bir örnek olmalı.

Sizlerle sektörel etkinlikler de tasarlamak istiyoruz. Son birkaç aydır, Kosova'da bir iş forumu düzenlemek için çalıştık; ama pandemi krizinden ötürü tabii ki diğer her şey gibi bu da ertendi. Yakında durum netleşecek ve ona göre planlarımızı yaparız.

ONUR TEKYILDIZ

T.C. Priştine Ticaret Müşaviri

Türkiye-Kosova Serbest Ticaret Anlaşması müzakereleri 2012 yılında başladı ve Anlaşma 2013 yılında imzalanıp 2019 yılında yürürlüğe girdi. STA bir ana metin ve 3 ekten oluşuyor. Ana metin 36 maddeden oluşuyor. Eklerden ilki menşe üzerine, 2. ekte hangi sanayi ürünlerine, hangi oranlarda gümrük vergisi indirimi yapılacağı belirtiliyor ve 3. ekte ise tarım ürünlerine hangi gümrük vergisi tavizlerinin verileceği yazılı. Tarım ürününden kasıt gıda ürünleridir ki bunlar gümrük tarife cetvelinin ilk 25 faslını oluşturur. Sanayi ürünlerinden kasıt ise gıda dışı ürünlerdir ki bunlar da gümrük tarife cetvelinin 25 ve 97. faslını oluşturuyor. Bu sınıflandırmaya göre, büskivi gıda sanayii ürün olmasına rağmen tarım ürünü olarak kabul ediliyor.

STA ile birlikte Türkiye, 1 Eylül 2019 tarihi itibarıyla Kosova menşeli sanayi ürünlerine uygulamış olduğu tüm gümrük vergisi oranlarını sıfırladı. Kosova ise bazı sanayi ürünlerinin gümrük vergisini sıfırlarken; çoğu üründe gümrük vergisi indirimini kademeli olarak kimi ürünlerde 4, kimi ürünlerde 8, kimi ürünlerde ise 10 senelik süre zarfında indirmeyi taahhüt etti. Ama en geç 2028 yılında sanayi ürünlerine uygulanan tüm gümrük vergileri kaldırılmış olacak.

Tarım ürünlerine gelince, Kosova da Türkiye de kendileri için hassas kabul ettikleri gıda ürünlerini STA kapsamı dışında tuttu. Bu hassas gıda ürünlerinin dışında diğer gıda ürünlerinde Türkiye 1 Eylül 2019 tarihi itibarıyla tarım ürünlerinde gümrük vergisi oranını sıfırladı. Kosova ise bazı tarım ürünlerinde anlaşma yürürlüğe girer girmez gümrük vergisi oranlarını sıfırladı. Bununla birlikte çoğu tarım ürünlerinde tıpkı sanayi ürünlerinde olduğu gibi gümrük vergilerini bazı ürünlerde 6, bazı ürünlerde ise 10 senelik süre zarfında kaldıracak. 2028 yılı

itibarıyla birçok üründe gümrük vergisi kalkmış olacak; ama halen bazı hassas ürünlerde Kosova, gümrük vergisi oranlarını korumaya devam edecek. Menşe konusu oldukça önemli bir husus. Peki menşe nedir? Örneğin, bir Çin malı Türkiye'ye geldi. Türkiye'den de Kosova'ya ihraç edildi. O Türk malı olmaz, Çin malı olmaya devam eder ve Çin malına hangi gümrük vergisi uygulanıyorsa, Kosova'ya geldiğinde de ona Çin gümrük vergisi oranları uygulanır ve bu mal STA'dan yararlanamaz. Diyelim ki, bir gömlek için pamuk Tacikistan'da hasat edilmiş, lif haline getirilmiş, önce iplik sonra kumaş haline getirilmiş ve tüm bu 4 işlem Tacikistan'da yapılmış. Sonra Tacikistan menşeli kumaş, Türkiye'de elbise haline getirilmiş ise bu mal Türk menşeli bir elbise mi olacaktır? Hayır, bu aşama yeterli bir işçilik ve işleme faaliyeti değildir. Bu yüzden kumaştan elbise yapılması yeterli işçilik kabul edilmediği için o elbise Türk elbisesi değil; Tacikistan elbisesi olarak kabul edilir ve Kosova'ya geldiğinde yine STA'ndan yararlanmaz. Ancak Tacikistan'dan Türkiye'ye iplik getirilmiş, iplik Türkiye'de kumaş haline getirilmiş, sonra kumaştan da elbise haline getirilmiş ise bu elbise Türk menşeli mi? Evet, çünkü kumaştan elbise yapmak yeterli bir işçilik kabul edilmezken; iplikten kumaş, kumaştan elbise yapılması ise yeterli bir işçilik olarak kabul ediliyor ve bu eşya Türk menşeli eşya kabul ediliyor.

Peki yeterli işleme faaliyetleri ve kriterleri nelerdir? Bunlardan ilki katma değer kuralı. Örneğin, ihraç edilecek eşyanın bünyesinde kullanılan 3. ülke menşe girebilme oranı en fazla %60 olabilir denmişse ve üründeki ithal bileşenlerin değeri, ürünün Ex-works satış fiyatının %60'ını aşarsa, bu ürün Türkiye'de üretilmiş olsa bile Türk menşeli sayılmaz. Menşe kazanamamış kabul edilir ve STA'dan yararlanamaz. İkinci kriter ise, eşyanın 4'lü bazlı tarifesinin değişmesi. Örnek üzerinden gidersek, 12.01 gümrük pozisyonu altında yer alan Amerika menşeli soya fasulyesi, Japonya'da işlenip soya sosu haline getirilmiş. Burada eşyanın gümrük tarifesi 12.01 iken; 21.03 şeklinde değişmiş. Burada eşyanın başlığı ve dolayısıyla gümrük tarife cetvelindeki pozisyonu değiştiği için bu eşya yine yeterli işleme faaliyeti olarak görülür ve Tayland'a ihraç edilirken, Japon menşeli olarak Japon ürünlerine sağlanan imkanlardan yararlanır. Son kriter ise, yeterli işleme faaliyeti kriteri. Bu kriterden ise az önce zaten bahsettik. Bunun en somut örneği, bahsettiğimiz gibi kumaştan değil; iplikten gömlek üretme kuralıdır. Yukarıda bahsettiğimiz Tacikistan örneği bunun bir örneğidir. Özetlemek gerekirse, STA'dan yararlanılabilmesi için menşe kriterinin karşılanması lazım.

Menşe kriterinin karşılanması için yeterli işleme faaliyetinin yapılması lazım. Yeterli işleme faaliyeti için ise 3 tane kriter var. Bunlardan birisi yeterli katma değerin yaratılması, ikincisi eşyanın dörtlü bazlı gümrük tarife pozisyonunun değişmesi, üçüncüsü ise eşyanın belli başlı ürünlerden üretilmiş olması.

Menşe ile ilgili olarak dile getirilmesi gereken bir diğer husus da menşe kümülasyonu. Örneğin, menşe kazanma kuralı gereği, eşyanın Kosova menşeli kabul edilebilmesi için ürün bünyesindeki ithal girdi oranının %40'ı geçmemesi gerekiyorsa ve bu ürünlerdeki Çin menşeli girdilerin oranı %40'ı geçiyorsa, ürün Kosova menşeli kabul edilmiyor ve Türkiye'ye geldiğinde STA'dan yararlanamıyor. Şimdi buradaki Çin'i Almanya ile değiştirelim. Almanya olunca çok şey değişiyor. Çünkü Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği var. Bu durumda menşeleri kümüle ediyoruz ve bu ürün STA'dan yararlanarak Türkiye'ye giriş yapıyor. Bu bazı durumlarda oldukça önemli. Yine bir örnek vermek gerekirse, ürünün bünyesinde %40 Çin, %25 Alman ve %35 Kosova girdisi olsun. Burada kümülasyon olmazsa çoğunluk Çin'de. O yüzden bu ürün Çin menşeli kabul ediliyor ve STA'dan yararlanamıyor. Ama kümülasyon söz konusu olursa, deyim yerindeyse Almanya ile Kosova menşeleri koalisyon kuruyor ve Çin menşesine karşı %40'a %60 oluyor. Bu koalisyonun da yine bir benzetme yapmak gerekirse, büyük ortağı menşeyi alıyor. Burada Kosova menşeli kabul ediliyor ve STA'dan yararlanıyor. Menşe kümülasyonu neden önemli? Türkiye de Kosova da ürettiği ürünlerin %100'ünü kendisi üretemez. Mecburen girdilerin bir kısmına Almanya'dan ya da CEFTA ülkelerinden ya da diğer AB ülkelerinden gelir. Bu durumda menşe kümülasyonu olduğu için Almanya, Fransa veya Makedonya'da üretilen ürün de yine Kosova menşeli kabul edileceği için STA hükümlerinden yararlanabilir. Menşe biraz karmaşık bir kural. Ürününüzün menşe kazanıp kazanmadığını öğrenmek için gümrük idaresine başvurup bağlayıcı menşe bilgisini talep edebilirsiniz. Böylelikle ürününüzün hangi menşeli olduğunu ve STA'dan yararlanıp yararlanamayacağını öğrenmiş olursunuz. Anlattığım hususlar muvacehesinde STA'dan yararlanılabilmesi için öncelikle menşe kurallarının karşılanması gerekiyor, ikinci olarak da eşyanın refaketinde EUR.1 sertifikasının olması gerekiyor. EUR.1 sertifikası olmayınca STA'dan yararlanılamıyor. Bir de yukarıda bahsettiğim üzere menşe kümülasyonu imkanı var. Bu sayede CEFTA ve AB ülkelerinde üretilen girdilerinde kullanımı daha da kolaylaştırılmış oluyor.

Türkiye Kosova’da genelde bir ihracatçı olarak biliniyor; ama Türkiye aslında büyük bir ithalatçı, yani ihracatından daha fazla ithalat yapan bir ülke. Kosovalı üreticiler için de büyük bir pazar, bu yüzden Kosovalı üreticilerin bundan faydalanmaları kendilerinin lehine olacaktır; çünkü Türkiye ile Kosova arasındaki ticarete, Türkiye cari fazla veriyor. Bu güzel bir gelişme olmakla beraber, ticaretin sürdürülebilir olması için dengeli bir ticaret gerekiyor. O yüzden Kosova’nın da Türkiye’ye ihracat yapması gerekiyor. Bizim resmi politikamız da bunun artırılması yönünde. Kosovalı üreticiler için şöyle bir avantaj var; Kosova’nın ülke algısı Türkiye’de oldukça yüksek. Yani Polonya menşeli bir ürün, Türkiye’deki insanların zihninde hangi muameleye tabi kalacaksa, Kosova menşeli ürün de aynı algıya sahip. O yüzden Asya ülkelerinin fiyatına ve kalitesine yaklaşılabiliyor ise, Türk üreticileri her türlü Kosova ürünlerini tercih edecektir. Kosova’nın ikinci avantajı ise şu; Türkiye’den Kosova’ya tırlar dolu gidip Kosova’dan Türkiye’ye boş geliyor ve bu yüzden Türkiye’den Kosova’ya giden tırların lojistik maliyeti daha düşük. Dolayısıyla Kosovalı üreticilerin lojistik açısından da bir avantajı var. Hem psikolojik hem lojistik hem de vergisel olarak Kosovalıların avantajları var.

Kosovalıların STA’dan yararlanmasında birkaç ürün önem arz ediyor. Bunlardan biri buğday unu. Türkiye’de buğday unu gümrük vergisi %102 ve STA ile bunun kaldırıldığı tek ülke Kosova. Bosna Hersek’e de bir muafiyet veriliyor; ama bu geçici ve tek taraflı, Kosova’ya ise kalıcı. Bizim için buğday unu neden önemli? Bizim endüstrimizde kendi tüketimimiz için çok kullanılıyor. Buğday unu gümrük vergisi çok fazla; ama biz ciddi bir buğday ithalatçısıyız. Geçen sene 2,3 milyar

dolarlık ithalat yaptık. Bu, Kosovalı üreticiler için muazzam bir fırsat. Diğer bir kayda değer ürün ise ayçiçek yağı. Ayçiçek yağında Türkiye sadece 2 ülkeye gümrük vergisini indirmiş, birisi Kosova diğeri Bosna Hersek. Bosna Hersek ise bundan fazlasıyla yararlanmış. 2019 yılında Türkiye'ye 30 milyon dolarlık bir ihracat yapmış bu üründe. Bu, Kosova'nın Türkiye'ye toplam ihracatının 3 katı. Bu durum Kosova'nın gerçek potansiyelini yansıtmıyor. Buğday ve ayçiçek yağı gibi fırsat vaadedden 1.800 civarında ürün var. Türkiye'nin Kosova'ya ihracatına bakarsak, bu dengeli dağılmış bir durumda. Yani belli başlı ürünlerde değil; hemen hemen her üründen ihracatımız var, her üründe bir payımız var. 2019 yılında 337 milyon dolarlık bir ihracatımız söz konusu.

Kosova'nın Türkiye'ye ihracatında ise belli başlı sektörlerde bir yoğunlaşma var. Bunlardan ilki, burada Newko Balkan firmasının ürettiği kauçuk ve endüstriyel tekstil ürünleri ki; ihracatın %26 gibi önemli bir kısmını onlar oluşturuyor. Onun dışında metal ve maden ürünleri ihracatı var. Birçok üründe Türkiye, diğer ülkelere %102'lik vergiyle kapıyı kapatmış olmasına rağmen; Kosova'ya kapıyı sonuna kadar açmış durumda. Kosova'nın da bu avantajdan yararlanması gerekir.

AYHAN DEMİRKİRAN

Kosova-Türkiye Ticaret Odası
(KTTO) Başkan Yardımcısı

Kosova-Türkiye Ticaret Odası (KTTO) ülkenin bağımsızlığını müteakiben Türkiye ile ticaret ve yatırım ilişkilerinin geliştirilmesi ve Türk ve Kosovalı iş insanları arasında iletişim ve işbirliğinin artırılması amacıyla 2008 yılında kurulmuştur. Onursal Başkanlığını T.C. Priştine Büyükelçiliği'nin yürüttüğü Oda, kamu kurumları ve özel sektör arasında bir köprü görevi görmektedir. KTTO yeni bir ülke olarak Kosova'nın Türkiye'ye tanıtılması, yatırım potansiyellerinin anlatılması, ticari ilişkilerin geliştirilmesi, Kosovalı iş insanlarının Türkiye'deki fuarlara katılımları ve işbirliği fırsatlarının değerlendirmesi konularında çeşitli faaliyetler düzenlemektedir. Oda üyelerimiz 3 ana profilden oluşmaktadır: Türk yatırımcılar, Türkiye ile ticaret yapan Kosovalı üyeler ve Türkiye ile ticaret yapma fırsatı arayanlar. Odamıza üye 60 firma, toplamda 20 bin kişilik istihdam sağlamaktadır. Bu da Kosova'daki özel sektör istihdamının yüzde %10'una tekabül etmektedir. Başka bir örnek vermek gerekirse de, Kosova'daki finans sektöründeki bankalarımızın pazar büyüklüğü, geçtiğimiz yıl %28 civarında pay almıştır.

Ülkenin güncel ekonomisini kısaca özetlemek gerekirse, Kosova 2018 yılında %3,9; 2019 yılında ise %4,2 oranında reel büyüme kaydetmiştir. Kosova'nın ortalama gayrisafi yurtiçi hasılası 6,9 milyar avro ve kişi başına düşen milli geliri 3.080 avrodur. Enflasyon verilerine baktığımızda, 2018 yılında %1,1; 2019'da %2,2'lik enflasyon artışı kaydedilmiştir. Kosova'nın yerel ekonomisinin büyümesini olumlu etkileyen başlıca sektörlerden olan bankacılık ve finans sektörü, şimdiye dek kredi hacmini 2 milyar 940 milyon avroya yükseltmiştir. Toplam mevduatlara baktığımızda ise, 3 milyar 340 milyon avroluk mevduat görüyoruz. Öte yandan Kosova ekonomisinin önemli gelir kalemlerinden olan havaleler, gurbetçiler

tarafından gönderilmektedir. 2019 yılında kaydedilen 801 milyon avroluk havale miktarı, diasporadan yolcu beraberinde gelen rakamla birlikte hesap edildiğinde 2 milyar avroluk miktara ulaşılır. Kosova'daki ana sorunlardan biri olan işsizlik ise 2019 yılında %25,7 olarak kaydedilmiştir. Kosova'nın dış ticaret istatistiklerine baktığımızda, 2019 yılında ihracatının %4,3 arttığını; ithalatının ise %4,48 artarak 3 milyar 497 milyona çıktığını görüyoruz. Kosova'da ihracatın ithalatı karşılama oranı sadece %10,9'dur. Bunun çok hızlı bir şekilde %50'li rakamlara yükselmesini temenni ediyoruz. Bu yüksek ticaret açığı maalesef Türkiye ile ticari ilişkilerinde de görülmektedir. 2008'de 141 milyon avro olan ithalat, şu an 300 milyon avro artış göstererek 2019 yılında 431 milyon avroya yükselmiştir. Bu, Türkiye den çıkış verilerinden farklılıklar göstermektedir; çünkü Kosova hükümeti gümrük rakamlarına navlunu dahil ederek hesaplamaktadır.

2019 yılında 2018'e göre Türkiye'den ithalat yaklaşık %28 oranında yükselmiştir ve Türkiye, Almanya'dan sonra %12,3 ile Kosova'nın ikinci ithalat partneri olmuştur. STA sonrası yani Eylül 2019-Nisan 2020 dönemini, Eylül 2018-Nisan 2019 ile kıyasladığımızda, Türkiye'ye yapılan ihracatta %78'lik bir artış olduğunu görebiliyoruz. Bu da aslında STA sonrası Kosova kazanımlarının en azından ilk habercisi olarak bize bilgi vermektir. 2019 yılında Kosova'da yapılan doğrudan yatırımlara baktığımızda, 272 milyon avroluk doğrudan yatırım görüyoruz. Her yıl olduğu gibi doğrudan yatırımın en büyük payı emlak sektörü alıyor. İnşaat, enerji, ticari hizmetler ve finans sektörleri de yatırım çeken diğer sektörler olmaya devam edecektir. Almanya ve İsviçre'de yaşayan Kosovalıların Kosova'daki gayrimenkul yatırımları da doğrudan yatırım olarak kabul edilmektedir. Bu da Almanya ve İsviçre'yi, Türkiye'nin önüne geçirmekte; ancak reel olarak baktığımız zaman Türk yatırımları aslında 377 milyon avroluk doğrudan yatırım ve kümülatif olarak ise 500 milyon avroluk yatırım ile aslında ilk sırada gelmektedir.

2013 yılında imzalanan STA'da ürün kapsamı maalesef biraz dardır; ürün kapsamının genişletilmesi ve ticarete dahil edilmeyen ürünlerin de bir an önce dahil edilmesi gerekmektedir. Bunun dışında STA metninde Avrupa Birliği ile 2017 yılında yapılan anlaşmadaki rakamın üzerinde olamaz, diye bir ibare var; ancak bu Kosova makamlarınca uygulanmamakta, bunun da çok hızlı bir şekilde uygulanmasını ve yürürlüğe girmesini beklemekteyiz. Bunun dışında Kosova ile Sırbistan arasında önümüzdeki süreçte anlaşma yapılması beklenmekte. Bu

takdirde Kosova bölgenin lojistik üssü olacaktır. Ülkenin Balkanlar ve Avrupa pazarı için de kolay ulaşım sağlamak isteyen üreticilerin cazibe merkezi olacağını düşünüyoruz; çünkü bu konum itibarıyla Kosova, Balkanların Avrupa'ya olan ulaşım sebebiyle de çok ciddi bir lojistik üssü olma potansiyeli taşıyor. Ayrıca bu pandemi sürecinde şunu çok net gördük ki; lokal ve bölgesel üretimler, lojistiğin dahi kilitlendiği dönemlerde büyük fırsatlar oluşturmakta. Bu süreçte Kosovalı firmalar Avrupa'ya olan ihracatlarını oldukça artırdılar; çünkü Avrupa'da üretimin birçok sıkıntı yaşadığı bu dönemde, çok ciddi bir üretim artışı gözüktü.

Son olarak, Kosova'nın güçlü ve zayıf yanları hakkında bilgi vermek istiyorum. Kosova'da 30 yaş ortalama ile çok genç bir nüfus var; ülke yeniliklere açık, eğitilmiş, çok kültürlü, çok dilli, genç ve dinamik bir nüfusa sahip. Onun dışında Avrupa bölgesindeki diğer rakip ülkelere göre çok düşük işletme maliyeti olması büyük bir avantaj. Sanayi ürünlerinde Avrupa Birliği, ABD, Türkiye ve CEFTA ülkeleri pazarlarına gümrüksüz erişim imkanı var. Vergi oranları bölge ülkelerine göre çok daha düşük, şirket kurulum süreci çok kolay. Bunun dışında Kosova'nın fırsatlarına baktığımızda, geniş bir diaspora sayesinde kolay bir iletişim ve işbirliği kolaylığı, Avrupa'nın ve ABD'nin birçok alanda Kosova'yı desteklemesi ve burada yatırım yapması ve gelişimine katkıda bulunması fırsat olarak görülebilir. Yenilikler açısından hala bakir bir pazar. Bunun dışında, yapımına ihtiyaç duyulan birçok altyapı, enerji ve kalkınma projeleri var.

Kosova'nın zayıf yanlarına bakarsak, bağımsızlığını birçok ülkenin tanımaması nedeniyle hala Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlara üye olmaması bir dezavantaj olarak sayılabilir. Kosova'yı tanımayan ülkelerle ikili ilişkilerde zaman zaman zorluklar görünmekte. Avrupa Birliği'ne dahil 5 ülke Kosova'yı tanımamakta. Yeterli teknolojik altyapı ve know-how eksikliğinden söz edilebilir. AB uyum sürecinde mevzuat biraz hızlı değişiyor, bu da zaman zaman zorluklar oluşturabiliyor. Yüksek işsizlik bir handikap. Son olarak, adli sistemin biraz yavaş işlemesi bir diğer handikap. Tehditler kısmında ise vizelerin liberalleşmesi durumunda etkin nüfusun ülkeden göç etmesi korktuğumuz bir konu olarak karşımıza çıkıyor. Bir de tabi Sırbistan tarafından tanınmamasının getirdiği bazı belirsizlikler var; ama biz buna rağmen Kosova'nın fırsatlarının ve güçlü yönlerinin çok daha üstün olduğunu düşünüyoruz.

SORU-CEVAP OTURUMU

- **Covid-19 pandemi süreciyle Kosova'daki sağlık alanında bilgi sistemeleri için herhangi yeni bir gelişme olacak mıdır?**

Berat Rukiqi

Bu devlet ile alakalı bir program ve bu seneki bütçeye dahil olacağını düşünmüyorum; fakat önümüzdeki sene dahil edileceği konusunda iyimseriz.

- **Kosova'yı üretim ya da dağıtım üssü olarak kullanıp Avrupa'ya veya Amerika'ya ihracat yapmak isteyen firmalarımız için Kosova'nın diğer ülkelerle olan STA'ları ışığında ne gibi avantajlar sağlanabilir?**

Onur Tekyıldız

Aslında Kosova'yı büyük bir serbest bölge olarak tanımlayabiliriz; ihracat da kolay, ithalat da kolay ve vergi yükleri de düşük. O yüzden Kosova'ya yönelik değil de; bölgeye yönelik ihracat düşünenler için Kosova ideal bir yer. Çünkü birincisi Avrupa Birliği ile STA var ve CEFTA'ya dahil.

Türkiye ile STA var ve ABD'nin tek taraflı olarak verdiği gümrük vergisi muafiyetleri var. Onun dışında kurumlar vergisi oranları %10 gibi düşük bir oranda, yine istihdam üzerindeki gümrük vergisi de %10 ile düşük ve işçi maaşları yüksek değil; resmi asgari ücret 170 avro olmakla beraber, fiili çalışabilecek asgari ücret kişi başı 250-300 avro aralığında. O yüzden Kosova üretim yapmak ve buradan başka ülkelere pazarlama yapmak açısından gayet ideal bir konumda. Kosova'nın eksisi nedir? Kosova'da siyasi olarak sürekli bir istikrarsızlık var; mesela bundan önceki hükümet ancak 2-3 ay görev yapabildi, mevcut hükümetin güven oylaması için 61 oy alması gerekiyordu ve hükümet 61 oy ile kuruldu ne bir eksik ne bir fazla. Sırbistan ile ilgili sorunlar var; ama geleceğe dair umutlar da var.

Tüm bunlara rağmen devlette süreklilik esas; yani hükümet düşse de bürokratlar aynı iki üç dönemdir. Siyasi açıdan istikrar olmasa bile devlette süreklilik bir şekilde sağlanıyor, bu da ticari hayatın bir şekilde devam etmesini sağlıyor. Tabi Kosova'da güçlü bir hükümet olsa daha iyi olur ve ticarete de ivme katar.

- **Otel, okul, rezidans ve hastane gibi inşaat yatırımları konusunda hangi kurumlarla iletişime geçilmeli ve işbirliği yapılmalı?**

Berat Rukiqi

Bizimle temasa geçmenin yanı sıra, inşaat yatırımlarında aktif olan birlikler veya şirketler ile de işbirlikleri geliştirilebilir. Sağlık sektöründe yeni projelerimiz var; ancak hala konut projemiz yok. Bir diğer büyük yatırım alanı da perakende; geçtiğimiz yılın en büyük alışveriş merkezi projesi gerçekleştirildi bu konuda.

Ayhan Demirkıran

Odamız ile de irtibata geçilebilir yatırımlar için.

- **STA'nın yürürlüğe girmesiyle hangi sektörler en fazla fayda sağladı? Hangi sektörler için ivedilikle iyileştirme yapılmalı?**

Ayhan Demirkıran

En hızlı iyileşmeyi hızlı tüketim ürünleri olan, halka dokunan gıda ve benzeri sektörlerde bekliyoruz. Özellikle gıdanın birçok ürününün tarımsal ürün olarak algılanarak, kapsam dışı bırakılması doğru değil; bunun düzeltilmesi lazım. Biz Kosova'nın kendini koruma altına aldığı konularda saygılıyız; ancak üretim varsa saygılıyız, yoksa bunun düzeltilmesi gerekiyor. Koruma olacaksa da herkese karşı olmalı. Gıda dışında plastik ve gümrüğün sıfırlanmasıyla minerallerde de ciddi artışlar gördük. Tekstilde de artış bekliyorduk; ancak tam göremedik, Covid-19 sekteye uğrattı, hatta bir düşüş gördük bu süreçte. Tekstilde şu var; iplik ve kumaş ürünlerinde gümrük muafiyeti var ancak bitmiş ürünlerde bir muafiyet yok. Sadece Avrupa Birliğine uygulanan anlaşmanın aynı şartları uygulansın biz bunu istiyoruz. Yani aslında anlaşmada var olan ama tam olarak uygulanmayan bir husus.

**TÜRKİYE-AVRUPA
İŞ KONSEYLERİ**

**TÜRKİYE-KOSOVA
İŞ KONSEYİ**

NAİL OLPAK
DEİK Başkanı

CANER ÇOLAK
Genel Sekreter

MERİH KEPEZ ÖRNEK
Genel Sekreter Yrd.

DİLEK TUNA
Bölge Direktörü
dtuna@deik.org.tr
+90 212 339 50 36

BÜŞRA ŞENER
İş Konseyi Koordinatörü
bsener@deik.org.tr
+90 212 339 50 22

**Semineri izlemek için lütfen
tıklayınız.**

**DEİK üyeliği için lütfen
tıklayınız.**

